

Workshop onderwijs – WDD 2004 – Corrie Tijsseling

Vijftig, en misschien ook nog twintig jaar geleden kon men in Nederland nog een vrij eenvoudige schets geven van het dovenonderwijs. Er waren vijf dovenscholen: in Voorburg, Groningen, Amsterdam, Rotterdam en Sint-Michielsgestel. Amsterdam en Rotterdam vormden een uitzondering in die zin dat zij geen internaten boden. Qua communicatiemethode was er sprake van grote verschillen. In Gestel gaf men uitsluitend volgens de orale methode onderwijs terwijl bijvoorbeeld in Groningen ondersteunende gebaren waren toegestaan.

Het hedendaags onderwijs aan doven in Nederland ziet er anders uit, vooral doordat fusies aangegaan zijn. Het onderwijs wordt nu verzorgd door drie instituten: de Koninklijke Ammanstichting in Rotterdam, de Koninklijke Effatha Guyot Groep (KEGG) met vestigingen in Amsterdam, Zoetermeer en Groningen en Viataal (voormalig Instituut voor Doven) in Sint-Michielsgestel en Nijmegen. Alle instituten bieden gezinsbegeleiding en lager/middelbaar onderwijs aan doven, slechthorenden en kinderen met ernstige spraak/taal problematiek (ESM). Viataal biedt daarnaast ook zorg aan personen met een meervoudige handicap zoals doofblinden en personen die een lichamelijke/verstandelijke problematiek hebben naast communicatieve beperkingen. Het middelbaar onderwijs van de instituten bestaat uit praktijkonderwijs en algemeen vormend onderwijs van een middelbaar niveau. Hoger middelbaar onderwijs is beperkt of niet mogelijk.

In 1995 werd een convenant ondertekend door de overheid, de doveninstituten en de belangenorganisatie voor Doven: Dovenschap waarin vastgelegd werd dat alle scholen tweetalig onderwijs bieden in de Nederlandse Gebarentaal (NGT) en het Nederlands in gesproken/geschreven vorm. Een voorwaarde was echter dat de NGT gestandaardiseerd diende te worden. De overheid zou dan overgaan tot een wettelijke erkenning van de NGT. Viataal gaf als enige de mogelijkheid aan ouders om te kiezen voor eentalig onderwijs, en wel in het gesproken Nederlands. Geen van de scholen gaf de mogelijkheid om onderwijs naar Zweeds model te kiezen waarbij de gebarentaal zowel voertaal als instructietaal is en de landstaal vooral in geschreven vorm geleerd wordt.

In 1995 zag het er rooskleurig uit en had de Dovengemeenschap goede hoop dat het onderwijs aan doven sterk zou verbeteren, met name op het gebied van communicatie. Wat is nu de stand van zaken anno 2004, nog geen tien jaar later?

Er is een standaardversie van de NGT ontwikkeld en bij het Gebarencentrum kunnen ouders en docenten diverse Cd-rom's en ander materiaal verkrijgen. De overheid is echter niet overgegaan tot erkenning van de NGT en geeft zelfs toe dit nooit van plan te zijn geweest. Standaardisatie houdt niet in dat gebaren die daar niet in opgenomen zijn nu fout zijn. Integendeel, ze mogen vrijelijk gebruikt worden. Toch sterven ze uit, door twee oorzaken. Ten eerste heeft 90-95% van de dove kinderen horende ouders. Zowel de kinderen als hun ouders leren enkel de standaardgebaren. Ten tweede heeft een overgroot deel van deze kinderen weinig of geen contact met Dove volwassenen. Waar zij dat wel hebben gebeurt het regelmatig dat zij ouderen corrigeren in het gebarentaalgebruik: "Jij gebruikt foute gebaren!"

De standaardisatie was ook bedoeld om eenduidig onderwijsmateriaal te ontwikkelen voor alle scholen. De praktijk laat zien dat dit bij lange na niet het geval is. Er is nog maar weinig materiaal ontwikkeld en vaak maken scholen zelf materiaal dat sterk verschilt. De mogelijkheden die de hedendaagse Informatie en Communicatie Technologie (ICT) biedt voor onderwijs in gebarentaal zijn haast onbeperkt. Toch is het gebruik van ICT in het dovenonderwijs onder de maat. Materiaal dat er is, is vaak een NGT-vertaling van materiaal voor onderwijs in het Nederlands. Authentiek Doof materiaal - ontwikkeld voor en door doven vanuit Doof cultureel perspectief - is niet of nauwelijks aanwezig. Alle scholen bieden lessen Dovencultuur, maar ook hier is sprake van grote diversiteit qua inhoud, niveau en uitvoering. NGT en Dovencultuur zijn geen

examenvakken en wegen niet zwaar mee in de eindbeoordelingen bij het afsluiten van een schooljaar, het Nederlands en de Nederlandse geschiedenis daarentegen wel.

Tweetalig onderwijs richt zich dus meer op het Nederlands dan op de NGT. Daarnaast ontbreekt het nog teveel aan NGT-rolmodellen. Er zijn nog weinig dove medewerkers en de horende docenten beheersen NGT onvoldoende. Vaak gebruiken zij Nederlands ondersteund met Gebaren (NmG). Een oorzaak van de groei van mengvormen van talen in het dovenonderwijs is dat er steeds meer kinderen met CI zijn, kinderen die dus in wezen slechthorend zijn. CI-implantatie houdt in dat men zich richt op het zoveel mogelijk ontwikkelen van het gehoor en de spraak. Dat rijmt niet met de doelen van het tweetalig onderwijs. De instituten breken zich nu het hoofd hoe zij les moeten geven aan gemengde groepen van kinderen met CI of hoorapparatuur en kinderen zonder technische aanpassingen. Die laatste groep is sterk in de minderheid. Dat deze vraag nu speelt toont eens te meer dat het medisch-orthopedagogisch perspectief in het dovenonderwijs nog springlevend is.

In het dovenonderwijs is sprake van een sterke toename van kinderen met een meervoudige problematiek zoals leerproblemen en gedragsproblemen. Kinderen die 'gewoon doof' zijn volgen steeds meer regulier onderwijs, al dan niet met een tolk of communicatie-assistent. Het niveau in de dovenscholen wordt dan ook steeds lager bijgesteld en de groei van het praktijkonderwijs is groot.

In 2002 werd Viataal opgeschrikt door de ontdekking dat leerlingen zowel op school als in het internaat seksueel misbruikt werden door medeleerlingen. Een gerechtelijk onderzoek volgde, evenals een inhoudelijk onderzoek door een extern bureau: Transact. Er bleken ernstige tekortkomingen op de volgende gebieden:

- beleid: protocollen en richtlijnen m.b.t. signalering seksueel misbruik of andere overtredingen en de daaraan verbonden meldplicht ontbraken of waren niet bekend;
- cultuur: zaken waren niet bespreekbaar, geen gelijkmatig respect, sterk hiërarchische structuur, het niet nemen van verantwoordelijkheden en initiatieven;
- uitvoering: onvoldoende communicatieve vaardigheden van horende medewerkers in NGT, onvoldoende kennis over sociaal-emotionele ontwikkeling en seksuele vorming van dove kinderen en jongeren, onvoldoende preventie door middel van scholing bij kinderen en jongeren;
- randvoorwaarden: onveilige gebouwen, onvoldoende tolken, onvoldoende voorzieningen zoals lichtbel.

Al deze bevindingen en aanbevelingen ter verbetering zijn gebundeld in een project met de naam RESPECT waarvan ik projectleider ben. In 2004 was het de beurt aan de KEGG, op een school in Voorburg bleek een meisje jarenlang seksueel misbruikt te zijn. Ook hier volgde een gerechtelijk onderzoek en een onderzoek door Transact. De bevindingen van Transact bij deze school zijn vrijwel gelijk aan de bevindingen bij Viataal. Ook de KEGG heeft nu een projectleider aangesteld om de aanbevelingen van Transact uit te voeren.

Er zijn dus diverse zorgpunten m.b.t. het dovenonderwijs in Nederland:

- onvoldoende materiaal in – en vanuit – de NGT en Dovencultuur;
- materiaal verschilt sterk qua inhoud, niveau en uitvoering;
- afname van gebaren die niet opgenomen zijn in de standaardisatie;
- toenemende aandacht voor Nederlands door toename van kinderen met CI;
- uitstroom van gemiddelde dove leerlingen en toename van leerlingen met meervoudige problematiek;
- meldingen van seksueel misbruik van en door leerlingen.

Een en ander draagt eraan bij dat verschillenden zich ernstig zorgen maken over de kwaliteit van het dovenonderwijs. Een groep verontruste ouders heeft nu samen met Dovenschap een werkgroep opgezet die zich als doel stelt om de kwaliteit van het dovenonderwijs te onderzoeken.

Zo staat het er in 2004 voor. Uit het geheel kunnen belangrijke discussies afgeleid worden die ik hier in de vorm van vier stellingen wil aangaan:

1. Dovenscholen kunnen maar beter opgeheven worden want kinderen leren er niets en hebben ook nog eens een abnormale sociaal-emotionele ontwikkeling.
2. Horende medewerkers en horende ouders beschouwen gebarentaal als niet meer dan een hulpmiddel.
3. Het vak Dovencultuur is alleen ingesteld als zoethoudertje voor de Dovenorganisaties.
4. Dove medewerkers worden beschouwd als communicatiemiddel tussen horende medewerkers en dove leerlingen, niet als professionals.